

Олександр Лозовицький

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК ГОЛОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

У статті теоретично обґрунтовано актуальні напрями розвитку законів і закономірностей сучасних міжнародних відносин. Автором систематизовано історичний та емпіричний досвід розвитку інтернаціоналізації та глобалізації, а також їх роль у процесі здійснення етнонаціональної політики держави. Це наукове завдання вирішується на основі комплексного аналізу результатів останніх досліджень і публікацій, присвячених характеристикам формування життєво важливих механізмів розвитку держав та умов їх реалізації, зокрема невизначеностей та суперечностей глобалізації.

Ключові слова: *інтернаціоналізація, етнонаціональна політика, глобалізація, міжнародні відносини, державне управління.*

Lozovytskyi O.S. Internationalization and globalization as a key etno-national development trends. The paper theoretically grounded current trends of laws and patterns of international relations. The author systematically empirical and historical experience of internationalization and globalization of communities and their role in the implementation of etno-national policy. This scientific problem is solved in an integrated analysis of recent research and publications on the characteristics of the vital mechanisms of development and conditions for their implementation, including the uncertainties and contradictions of globalization.

Key words: *internationalization, etno-national policy, globalization, international relations, public administration.*

Творення нового світового порядку являє собою складний, багатовимірний процес, що розгортається на трьох основних рівнях – глобальному, регіональному та національному. Втім, на цих рівнях спостерігаються різні темпи й ритми, що зумовлює небезпеку рецидивів конфронтаційного мислення, породжує гострі суперечності між учасниками міжнародного життя. Саме тому великого значення набуває вдосконалення механізму втілення в практику зовнішньої політики держави в умовах глобалізації тих принципів, які сприятимуть формуванню широкої міждержавної взаємодії в інтересах Людства й надійної системи миру, безпеки та міжнародного співробітництва.

Держава виступає наріжним каменем глобалізації, що осягається як сутність вищого порядку, стосовно якого вона утворюється та існує. Звідси, методологія існує лише як віддзеркалення об'єктивної природи як держави, так і глобалізаційного процесу – в суб'єктивних підходах вона підміняється суб'єктивною думкою. В об'єктивних підходах визначальну основу глобалізаційного процесу становлять його закони. Виходячи з цього, початковим критерієм принципів є не стільки їх нормативний характер, скільки те, що вони відображають сутнісну характеристику явищ та процесів.

Сучасний світовий розвиток підтверджує висновок про те, що історія розвитку суспільства – не сума випадковостей, не хаотичний матеріальний рух, а закономірний поступальний процес. Його суперечності не тільки виносять вирок старому світові, а й є джерелом, рушійною силою суспільного та державно-політичного розвитку. Сучасний світ позначений надзвичайною складністю та різноманітністю, які мають тенденцію до посилення. Посилення різноманітності, багатоваріантності й соціально-політичної строкатості сучасного світу ускладнює можливість регулювання процесів розвитку. Водночас таке регулювання необхідне, щоб ця різноманітність не спричиняла загострення міжнародних відносин, зростання міжнародного напруження, виникнення міжнародних конфліктів. Отже, йдеться про необхідність проведення такої політики, яка б звела нанівець можливість подібної перспективи. Почався процес, говорячи словами відомого американського футуролога Е. Тоффлера, «зміщення влади на світовому рівні» – найістотніші структурні зрушення. Перше пов'язане з розвалом монолітного радянського блоку й перебранням концентрованої раніше в Москві величезної влади незалежними нині країнами. Друге спостерігається в групі країн, що розвиваються. Там вирізняються аграрні суспільства (насамперед, африканські країни), індустріальні суспільства «другої хвилі» (Бразилія, Індія) та суспільства «третьої хвилі», які пройшли стадію індустріалізації й швидко розвиваються (Сінгапур, Південна Корея, Тайвань, Малайзія). Третє значне зміщення влади, за Тоффлером, поєднало розвинуті країни, внаслідок чого США одержали сильних конкурентів у особі Японії, Китаю та Європи, що об'єднується [1, с. 321].

Проте реалії життя такі, що сьогодні вже неможливо не помічати об'єктивної тенденції розширення кола учасників світового політичного процесу. Тому якщо Р. Арон зводить його тільки до міждержавних взаємин, то американський соціолог Д. Капоразо вважає головними дійовими особами в міжнародному житті класи, соціально-економічні групи та політичні сили. Інший представник американських суспільствознавців – Дж. Розенау – пише, що внаслідок структурних змін, які відбуваються на міжнародній

арені протягом останніх десятиліть, головною дійовою особою в галузі світового політичного процесу стає вже не держава, а конкретна особа, індивід. Такий підхід також не вичерпує суті процесу, залишаючись осторонь багатьох суб'єктів міжнародного життя [2, с. 137].

Водночас, треба брати до уваги ще одну особливість: він перебуває на перехідному етапі, що відображається в тенденції становлення нового співтовариства, котре охоплює всю земну кулю, але водночас включає процеси як поширення співробітництва на основі взаємних інтересів, так і вдосконалення засобів насильства. Ці процеси іноді врівноважують, а іноді пересилують один одного залежно від того, чи збігаються інтереси різних держав. Тобто, поряд із процесами інтеграційного порядку, посилення взаємозв'язку в галузі міжнародних відносин і надалі панує те, що Р. Арон називав «плюралізмом суверенітетів», коли кожен учасник міжнародних відносин повинен враховувати в своїй поведінці непередбачуваність деяких учасників. Тому не випадково майже всі теперішні міжнародні конфлікти розгортаються під гаслом самовизначення націй. Тому загальний напрям розвитку в умовах цілісного, взаємозалежного світу базується на необхідності врахування всієї сукупності інтересів країн і народів у виробленні лінії поведінки [3, с. 83].

Згадані тенденції розвиваються в певній системі, а інструментом їх реалізації виступають як міжнародна, так і зовнішня політика. При цьому слід мати на увазі, що «міжнародна політика» й «зовнішня політика» не є синонімами. Якщо остання втілює діяльність певної держави за межами своїх національних кордонів, то перша – розширення кола учасників, суб'єктів міжнародних відносин, коли поряд із державами дедалі активнішу роль у них відіграють міжурядові та неурядові організації, політичні партії, рухи. Зрозуміло, в сучасних умовах зовнішня політика перетворюється на політику міжнародну, до підвалин якої належить віднести суспільні відносини не тільки між індивідами або державами, а й будь-який вид діяльності або взаємодії задля реалізації групових чи державних інтересів. Саме таку точку зору підтримував, зокрема, Дж. Розенау, який звертав увагу на два незмінні моменти

в аналізі міжнародних відносин: співвідношення та взаємодія сил на міжнародній арені, з одного боку, та внутрішні й соціальні сили – з іншого.

Отже, треба визнати, що діалектична єдність внутрішньої та зовнішньої політики будь-якої держави визначається їх взаємозалежністю та взаємозв'язком, спільною метою й теоретичною базою. Лише за цієї умови можна з'ясувати, як функціонують державне життя й усі його підсистеми. Оскільки ж світовий політичний процес є, насамперед, діяльністю, він не може не охоплювати стилю й засобів, форм і методів цієї діяльності, шляхів реалізації на міжнародній арені політичних цілей окремих держав і світового співтовариства в цілому [4, с. 625].

Водночас розвиток – національний, регіональний, світовий – є однією з головних, якщо не найголовнішою характеристикою епохи глобалізації. Всі подібні зміни вказують на появу ознак загальнолюдської спільності, що виявляються в деяких елементах загального способу життя й спілкування, а також у відповідних культурних зразках і цінностях – аж до так званих загальнолюдських цінностей. Це пояснюється тим, що ці поняття стали сприйматися людьми як особлива якість соціального життя, коли людина знаходить певну волю, стає творчою особистістю. Основним гарантом цієї волі й творчості є демократичний тип організації владних відносин. Так, французький дослідник Б. Баді виділяє три виміри глобалізації: 1. глобалізація як постійнодіючий історичний процес; 2. глобалізація як гомогенізація й універсалізація Світу; 3. глобалізація як руйнування національних меж та кордонів [5, с. 121].

Перший вимір глобалізації докладно аналізує російський вчений Е. Азроянц. Він стверджує, що Людство – глобальна, межева сукупність населення Землі: глобальна – за своєю всезагальністю, ідентичністю й взаємною пов'язаністю людей; межева – у відсутності за контурами цієї сукупності істот, які були б подібні, входження до її складу. Головний елемент Людства – людина, а саме Людство входить у структуру більш складного організму – Землі, організму, якого прийнято називати зовнішнім або природним середовищем. Систему Людина – Людство – Земля розглянуто як природно виниклу ієрархію. Е. Азроянц

визначає поняттям «Мегасоціум». Він містить у собі три системотворчі підстави: Людина, структури й механізми соціокультурної взаємодії людей між собою й зовнішнім середовищем. Мегасоціум розуміється як надскладний організм, утворений всією глобально-межевою сукупністю людей, що постійно беруть участь як у внутрішніх, так і у зовнішніх взаємозв'язках і взаємодіях. Як і будь-який інший організм, Мегасоціум має свій індивідуальний життєвий цикл: зародження – зростання – розвиток – загибель, тобто реалізація життєвого циклу Мегасоціуму і є глобалізація. В основі глобалізації як історичного явища, на думку Е. Азроянца, знаходиться тенденція до все більшого розширення того простору, на якому відбувається інтенсивна взаємодія – від окремих сіл, міст, князівств до держав, регіонів і через епоху Великих географічних відкриттів до Світу в цілому. Він виділяє такі етапи глобалізації як історичного процесу: родовий; племінний; етнічний; імперський; монархічний; колоніальний; національний; інтернаціональний [6, с. 86].

Глобалізація – складний і неоднозначний процес. Під час історичного розвитку він йшов нелінійно й зовсім не припускав простого приєднання нових периферійних територій до незмінного центру і має пульсуючий характер. Дж. Модельські виділяє дві фази цього процесу: 1. Фаза централізації, коли формуються центральні зони світової системи; 2. Фаза децентралізації, коли периферія стає чільною [7, с. 9].

В основі другого виміру глобалізації (Б. Бадс), Т. Азроянц вбачає одну з фундаментальних тенденцій антиномічного процесу розвитку Світу – інтеграцію. Вона характеризується прагненням до гомогенності й, як правило, реалізується шляхом підвищення рівня організації й ускладнення ієрархії тієї або іншої системи. Третій вимір глобалізації одержав яскраве підтвердження в Західній Європі, де, почавшись зі створення в 1951 році Європейського об'єднання вугілля й сталі, процес інтеграції наприкінці ХХ ст. призвів до створення Європейського Союзу – наймогутнішої наднаціональної структури, якій нині належить і координація зовнішньої політики країн-членів ЄС [8].

Узагальнюючи усе раніше сказане, можна сказати, що глобалізація – це процес, у ході якого більша частина соціальної активності здобуває світовий характер, у якому географічний фактор втрачає свою важливість або стає незначним у встановленні й підтримці транскордонних економічних, політичних або соціокультурних відносин. Говорячи про позитивні моменти, необхідно підкреслити наступне:

1. Глобалізація викликала загострення міжнародної конкуренції та розширення ринку, які ведуть до поглиблення спеціалізації й міжнародного поділу праці, що стимулюють, у свою чергу, зростання виробництва не тільки на національному, але й на світовому рівні;

2. Економія у масштабах виробництва, що потенційно може привести до скорочення витрат і зниження цін, а отже, до стійкого економічного зростання;

3. Виграш від торгівлі на взаємовигідній основі, що задовольняє всі сторони, якими можуть виступати окремі особи, фірми та інші організації, країни, торговельні союзи й навіть цілі континенти;

4. Підвищення продуктивності праці внаслідок раціоналізації виробництва на глобальному рівні й розподілу передової технології, а також конкурентного тиску на користь безперервного впровадження інновацій у світовому масштабі [9, с. 120].

Загалом переваги глобалізації дозволяють поліпшити своє становище всім партнерам, що дістають можливість, збільшивши виробництво, підвищити рівень заробітної плати й життєві стандарти. Кінцевим результатом глобалізації повинно стати загальне підвищення кількості населення та добробуту в Світі. Але, разом з тим, процес глобалізації сповнений негативними наслідками й потенційними проблемами: 1. несправедливий розподіл благ від глобалізації породжує загрозу конфліктів на регіональному, національному й інтернаціональному рівнях; 2. потенційна регіональна або глобальна нестабільність через взаємозалежності національних економік на світовому рівні; 3. підрив національного суверенітету; 4. безробіття, підрив системи соціального захисту в розвинених країнах з високим рівнем заробітної плати; 5. руйнування традиційних укладів у бідних країнах; 6. глобальні взаємозв'язки сповнені глобальними екологічними нещастями.

Відповіддю на процес глобалізації став новий соціальний рух «антиглобалізм» – коаліційний по суті, транснаціональний за масштабами і характером, спрямований проти політики економічної глобалізації, що виступає під гаслами: справедливість, солідарність, демократія, економічні й соціальні права, самоврядування, здоров'я навколишнього середовища, культурна розмаїтість тощо. Антиглобалісти, у своїй більшості, домагаються прозорості в діяльності міжнародних фінансових установ, більш справедливого розподілу видатків, збільшення податків на експорт та імпорт капіталу, включення в торговельні угоди положень, норм трудового законодавства, що передбачають їх дотримання, і захист навколишнього середовища, скорочення боргового тягаря для країн, що розвиваються. Таким чином, глобалізація, з одного боку, перетворюється в джерело напруженості й політичної нестабільності, а з іншого – в джерело взаємозв'язків, у «поле, в якому плавляться й змінюються константи політичного світу» [10, с. 142].

Глобальні проблеми підривають засади, на яких базуються держави-нації, в першу чергу, суверенітет. Фрагментарна система суверенних держав стала перешкодою на шляху до ефективного й справедливого управління взаємозалежним світом взагалі й зокрема – глобальним навколишнім середовищем. У загальному вигляді суверенітет можна визначити як системну характеристику існування держав та їх середовищ в умовах модернізації, формування мережі множинних владних авторитетів, їх визнання один одним, актуалізації владних функцій і наступного їх делегування на інші рівні. Повне подання про суверенітет вимагає його «доопрацювання» за рахунок територіальності, кордонів, конституцій, легітимності й багато чого іншого.

Окрема держава може вважатися суверенною лише за умови її відповідності загальній системній характеристиці, однак сама ця характеристика, тобто суверенітет, є належністю всієї політичної системи, а не окремо взятого суверена – владного територіального авторитету, що володіє монополією на примус і насильство. Суверенів багато, але суверенітет один. Він їх поєднує й робить не тільки суверенними, але й сучасними. Обґрунтованість подібного роду системної характеристики не тільки може бути підтверджена в нинішніх умовах, але саме вона і є структурною основою й

міжнародним правом, й експансією недержавних агентів глобалізації, а також усього сучасного правопорядку.

Те, що звичайно розуміють під кризою суверенітету, скоріше варто розглядати та інтерпретувати як кризу особливого типу держав. Їх можна охарактеризувати як надлишкові, перевантажені соціальними, економічними, культурними й іншими функціями, невластивими державі за природою, а головне – громадян, що інтегрували не тільки у вигляді підданих, але також домогосподарства, корпорації, локальні й регіональні політики тощо. А одним із проявів глобалізації стало «розвантаження» держав, перехід від надмірності до їх нормального функціонування як інструментів підтримання правопорядку в рамках національних територій і за їх межами [11].

Трансформація національно-державної структури Світу в умовах глобалізації може відбуватися у напрямках: нового колоніалізму, тобто поглинання слабких держав сильнішими, а також формування глобальних надмогутніх федерацій за типом Європейського Союзу. Так, І. Ільїн виділяє такі основні типи організації глобального розвитку: 1) політики простої експансії або, частіше, опору експансії, що засновані на спрощених моделях концентричного чи навіть ієрархічного панування або колонізації; 2) політики скоординованої інтеграції, що розвивають вестернізацію; 3) політики наздоганяючої або несинхронізованої демократизації; 4) політики глобалізації або синхронізованої демократизації [12, с. 141].

Аналіз сучасних глобалізаційних тенденцій дозволяє нам зробити такий висновок про те, що процес глобалізації сповнений протиріч етно-національного розвитку:

1. Між об'єктивним процесом зближення різних країн і народів як історичною тенденцією, що розвивається під впливом загальної ходи науково-технічного прогресу і прагненням певних кіл світової еліти встановити свою гегемонію над планетою.

2. Між виникненням у ході глобалізації єдиного простору й розподілом Світу на ядро й периферію.

3. Між інтересами ядра, що акумуляє фінансові ресурси й Світ, що обплутує борговою кабалою, та інтересами периферії, що прагне використовувати єдиний простір для вирівнювання свого розвитку.

4. Між становленням єдиного простору й виникненням потужних регіональних блоків, кожний з яких зберігає свою власну модель розвитку й прагне до її поширення.

5. Між об'єктивною тенденцією до зростання виробництва й продуктивності й тенденцією до зростання поляризації споживання вироблених благ та підвищення життєвого рівня.

6. Між зростаючою ефективністю світової економіки й зниженням життєвого рівня величезної кількості трудящих в ім'я підвищення конкурентоспроможності в єдиному просторі.

7. Між ефективністю вільного трансферу капіталу й виникаючої на цьому тлі руйнівної спекулятивної діяльності фінансових структур.

8. Між вигодами, які мають країни «золотого мільярда» від встановлення гегемонії над світом, і розмиванням їх внутрішніх соціально-економічних і навіть цивілізаційних основ, що спричинили масовий приплив потоків емігрантів, деіндустріалізація, внутрішня соціальна поляризація, гегемонія фінансового капіталу й віртуального сектора над промисловим капіталом і реальним сектором, визрівання на цій основі системної цивілізаційної кризи.

9. Замість взаємного культурного збагачення відбувається процес культурного нівелювання, встановлення єдиної шкали цінностей, втрачається різноманіття.

10. Між зростаючою, в міру встановлення єдиного простору, потребою у стабільності й об'єктивно виникаючою в ході цього процесу здатністю до швидкого поширення локальних вогнищ нестабільності у єдиному просторі.

11. Між об'єктивною необхідністю існування й зміцнення євразійського мосту між західними й східними цивілізаціями й триваючим розпадом цього мосту.

12. Між об'єктивною необхідністю виникнення глобального планетарного співтовариства як єдності різноманітних цивілізацій.

Вирішення названих протиріч становить найголовніші сутність і завдання сучасного процесу формування і розвитку зовнішньої політики держав. Отже, глобалізація є об'єктивною тенденцією суспільного розвитку, що впливає на всі сфери існування держави і, в першу чергу, на зовнішньополітичну. Тому не правильно розуміти глобалізацію як процес поширення установок і цінностей західної цивілізації на інші регіони Світу.

-
1. *Тоффлер Е.* Третя хвиля / Е. Тоффлер ; [пер. з англ.]. – К. : Всесвіт, 2000. – 475 с.
 2. *Apter D.* Politics of Modernization / D. Apter. – Chicago, 2008. – 438 p.
 3. *Aron R.* Paix et Guerre entre les nations / R. Aron. – Paris, 1984. – 186 p.
 4. World encyclopedia of political systems / Ed. by G. E. Delury. Harlow, 1983. – 727 p.
 5. In The Name of National Security. – New York, 2002. – 116 p.
 6. History of political philosophy / Ed. By L. Strauss a. T. Cropsey. – London, 1987. – 520 p.
 7. *Eatson D.* The Political Systems / D. Eatson. – New York, 2003. – 430 p.
 8. The Blachwell encyclopedia of political thought / Ed. by D. Miller. – Oxford ; New York, 1987. – 867 p.
 9. *Benigar J. R.* Control Revolution : Technologikal and Economic Origins of the Information Society / J. R. Benigar. – Cambridge, 1986. – 225 p.
 10. *O'Tuathail G.* Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space / G. O'Tuathail. – Minneapolis, 2002. – 416 p.
 11. *Braden K., Shelley F.* Engaging Geopolitics / K. Braden, F. Shelley. – Englewood Cliffs : Prentice Hall, 1999. – 159 p.
 12. *Freund J.* L'essence du Politique / J. Freund. – Paris, 2003. – 317 p.